İŞ AHLÂKI MI, AHLÂKLI BİR EKONOMİK VE SİYASİ DÜZEN Mİ?

İGİAD 11. İş Ahlâkı Zirvesi Sonuç Bildirgesi Hakkında Değerlendirme

Muharrem BALCI, 21 Kasım 2026

ÖZET

İş ahlâkı tartışmaları çoğunlukla bireysel dürüstlük, güven, adâlet, liyakat ve sorumluluk gibi ahlâkî ilkeler etrafında yürütülmektedir. Bu ilkeler ekonomik hayatın vazgeçilmez unsurları olmakla birlikte, iş dünyasında ortaya çıkan ahlâka aykırı davranışların yalnızca bireysel zaaflarla açıklanması mümkün değildir. Ekonomik ilişkileri düzenleyen hukukî yapı, kamu yönetiminin işleyişi, siyasî iktidarın yetki kullanma biçimi, kamu kaynaklarının dağıtımı ve denetim mekanizmalarının etkinliği de iş ahlâkının oluşmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Öte yandan, ahlâksızlığı yalnızca ahlâksız insanlarla açıklayan bir yaklaşım, ahlâksızlığı üreten düzenin sorumluluğunu gözden kaçırır. Ahlâklı insan yetiştirmek elbette gereklidir; ancak ahlâklı insanların ahlâklı davranmasını zorlaştıran, hatta dürüstlüğü dezavantaj hâline getiren ekonomik ve siyasî düzeni değiştirmeden ahlâklı bir toplum inşa edilemez.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği (İGİAD) tarafından 7 Kasım 2026 günü düzenlenen 11. Türkiye İş Ahlâkı Zirvesi'nin sonuç bildirgesini[1], bireysel ahlâk ilkelerinin ötesine geçerek, ekonomik ve siyasî düzenin yapısal sorunlarını sorgulama sorumluluğu bakımından değerlendirmektir.

Bildirgenin hakkını teslim ettiğimizi baştan belirtmek gerekir. Zira bildirge sistemsel dönüşüm ihtiyacını tümüyle göz ardı etmiyor. Bildirgenin, ahlâklı bireylerin varlığının tek başına ahlâklı bir ekonomik düzen oluşturmaya yetmeyeceğine ilişkin tespiti önemli bulunmakla birlikte, bu tespitin gerektirdiği sistem eleştirisinin yeterince geliştirilmediği görülmektedir. Özellikle siyasî iktidar ile ekonomik güç arasındaki ilişkiler, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde denge ve denetim mekanizmalarının işleyişi, kamu yönetiminde hesap verebilirlik ve yolsuzlukla mücadele konuları tartışmaya açılmamaktadır.

---

[1] Türkiye İş Ahlakı Zirvesi 7 Kasım 2026 Sonuç Bildirgesi.

Çalışmanın temel tezi, ahlâklı insan yetiştirmenin yanında ahlâklı davranışı mümkün, sürdürülebilir ve kurumsal olarak güvence altına alan bir ekonomik ve siyasî düzen kurmanın da zorunlu olduğudur. Bu çerçevede emânet, adâlet, meşrûiyet, güven ve şahitlik kavramları iş ahlâkının düşünsel ve kurumsal temelleri olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş Ahlâkı, Ekonomik Düzen, Hukuk ve Ahlâk, Emânet, Adâlet, Meşrûiyet, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Yolsuzluk, Hesap Verebilirlik.

GİRİŞ

İŞ AHLÂKÎNI KONUŞMAK, EKONOMİK VE SİYASAL DÜZENİ SORGULAMAYI GEREKTİRİR

Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği (İGİAD)[2] tarafından 7 Kasım 2026 tarihinde düzenlenen 11. Türkiye İş Ahlâkı Zirvesi, "Güven Ekonomisi ve İnsani Finans" temasıyla gerçekleştirilmiştir. Zirvenin ardından yayımlanan sonuç bildirgesi, ekonomik hayatın ahlâkî temellerine ilişkin önemli değerlendirmeler içermektedir.

Bildirge; dürüstlük, adâlet, ehliyet, liyakat, güven, karşılıklı sorumluluk ve dayanışma gibi ilkeleri hatırlatmakta; ekonominin ve finansın, insanın ve toplumun refahına hizmet etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca ahlâklı bireylerin varlığının tek başına ahlâklı bir ekonomik düzen oluşturmak için yeterli olmadığını, bireylerin ahlâkî davranışlarını destekleyen kurumlara, kurallara ve işleyiş biçimlerine ihtiyaç bulunduğunu, iş ahlâkının, işletmelerin yönetim sistemlerine ve ekonomik kurumların işleyişine yerleşmesini istiyor. Ayrıca finansallaşma, aşırı borçlanma, sermayenin belirli ellerde yoğunlaşması ve insanın metalaşması gibi sorunlara dikkat çekiyor.

Dolayısıyla bildirgeyi, sistem sorununu hiç görmemiş olmakla eleştirmek isabetli olmayacaktır. Çünkü 3. maddesinde açıkça kurumsal ve sistemsel bir dönüşüm ihtiyacından söz ederken, hayattaki ahlâkî sorunların yalnızca bireylerin kişisel tercihlerine indirgenemeyeceğinin kabul edildiği de görülüyor. Fakat sistem sorununu teşhis etmekle yetiniyor; sistemin nasıl işlediğini, bu işleyişin hangi güç ilişkileriyle sürdürüldüğünü ve ahlâka aykırılıkların hangi ekonomik, hukukî ve siyasî mekanizmalarla üretildiğini yeterince sorgulamıyor.

---

[2] İGİAD (Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği) Kurumsal.

Burada cevaplanması gereken önemli bir soru bulunmaktadır:

Ahlâklı bireylerin davranışlarını desteklemesi gereken ekonomik ve kurumsal düzenin kendisi ahlâkî ilkelere aykırı işliyorsa ne olacaktır? Başka bir ifadeyle, dürüstlüğün maliyet, haksızlığın kazanç, liyakatin dezavantaj, siyasî yakınlığın ise ekonomik imkân hâline gelebildiği bir düzende yalnızca iş insanlarına ahlâklı olmalarını tavsiye etmek yeterli midir?

İş ahlâkı tartışması, bireylerin nasıl davranması gerektiği sorusuyla sınırlı kalamaz. Bu davranışları teşvik eden veya engelleyen ekonomik, hukukî ve siyasî şartları da sorgulamak zorundadır. Çünkü ahlâksızlığı yalnızca ahlâksız insanlarla açıklayan bir yaklaşım, ahlâksızlığı üreten düzenin sorumluluğunu gözden kaçırabilir.

İş dünyasında ahlâksızlık yalnızca ahlâkî ilkelerin unutulmasından kaynaklanmaz. Ahlâka aykırı davranışları ödüllendiren, dürüstlüğü maliyet hâline getiren, haksız rekabeti mümkün kılan ve ekonomik gücü siyasî güçle buluşturan sistemler de vardır. Bu nedenle iş ahlâkı tartışması yalnızca iş adamlarına dürüstlük, adâlet, liyakat ve güven tavsiye etmekle sınırlandırılamaz. Şu soruların da sorulması gerekir:

- Dürüst davranan işletme neden bazen rekabette dezavantajlı duruma düşmektedir?
- Vergisini ödeyen, işçisinin hakkını veren, mevzuata uyan işletme ile bunları ihlâl eden işletme aynı piyasa koşullarında mı rekabet etmektedir?
- Kamu ihalelerinde, teşviklerde, ruhsatlandırmada ve kamu kaynaklarının dağıtımında ahlâkî ve hukukî ölçüler ne kadar belirleyicidir?
- Siyasi iktidar ile ekonomik güç arasındaki ilişkiler iş ahlâkını nasıl etkilemektedir?
- Hukuk, ekonomik güç sahiplerinin ayrıcalıklarını koruyan bir araca dönüştüğünde iş ahlâkından söz edilebilir mi?
- Ahlâkî davranışı teşvik etmeyen, hatta cezalandıran bir sistemde bireysel ahlâk çağrıları ne kadar sonuç verebilir?

Bunlar bildirgede daha güçlü biçimde tartışılabilirdi.

1. İGİAD'A İÇERİDEN BİR ELEŞTİRİ: AİDİYET VE SORUMLULUK

İGİAD'ın çalışmalarını dışarıdan takip eden bir gözlemci olarak değil; bir dönem İGİAD Eğitim Komisyonunda görev yapmış, Genç Hukukçular'la birlikte hazırladığı, *Mecelle'de ve Türk Borçlar Kanunu'nda Akitler ve Zarar*[3] adlı kitap çalışmasını da dernek üyelerine hediye etmiş bir hukukçu olarak bu değerlendirme yazısı hazırlanmıştır. Dolayısıyla bu değerlendirmeler, İGİAD'ın iş ahlâkı alanındaki çalışmalarına yabancı bir çevreden yöneltilmiş eleştiriler değildir. Aksine, bu çalışmalara emek vermiş bir hukukçunun, ortak sorumluluk duygusuyla yaptığı değerlendirmelerdir.

İGİAD'ın, kuruluşundan bu yana iş ahlâkı alanında ortaya koyduğu çabalar her türlü takdirin üzerindedir. İş dünyasının ahlâkî ilkeler[4] etrafında bir araya gelmesi, bu ilkelerin tartışılması ve ekonomik hayata taşınması gerekli idi ve İGİAD bunu başarmış bir iş adamları örgütüdür.[5] Bununla birlikte, iş ahlâkı iddiasının düşünsel ve toplumsal sorumluluğu, ahlâkî ilkeleri hatırlatmanın ötesine geçmeyi gerektirir.

Bir iş adamları topluluğunun iş ahlâkını tartışırken yalnızca iş insanlarının bireysel davranışlarını değil, iş dünyasının içinde faaliyet gösterdiği ekonomik ve siyasî düzeni de sorgulaması beklenir. Bu sorgulama yapılmadığında iş ahlâkı, zaman zaman iyi niyetli tavsiyeler toplamına dönüşebilir. Oysa ihtiyaç duyulan husus, ahlâkî ilkelerin ekonomik hayatın bütün ilişkilerine yön verdiği bir düzen anlayışıdır.

İGİAD gibi iş dünyasının içinden gelen bir sivil toplum kuruluşunun bu konuda daha ileri bir söz söyleme imkânı ve sorumluluğu bulunmaktadır.

2. BİREYSEL AHLÂKTAN SİSTEM ELEŞTİRİSİNE

İş ahlâkı literatüründe dürüstlük, güven, adâlet, liyakat, hakkaniyet ve sorumluluk, temel değerler olarak kabul edilmektedir. Bunların hiçbiri tartışma dışı bırakılamaz. Ancak bir iş insanının dürüst olması ile ekonomik sistemin dürüstlüğü teşvik etmesi aynı şey değildir.

Örneğin;

---

[3] *MECELLE'DE VE TÜRK BORÇLAR KANUNU'NDA AKİTLER VE ZARAR*, Editörler: Muharrem BALCI-Numan TEKELİOĞLU, İGİAD Yayınları, İst. 2020

[4] ON İLKE, İş Hayatımızın Sınır Taşları.

[5] İGİAD (Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği), Kurumsal.

- Vergi yükümlülüklerini eksiksiz yerine getiren işletme ile kayıt dışı faaliyet gösteren işletme aynı rekabet koşullarında mıdır?
- İşçisinin ücretini zamanında ödeyen, sosyal güvenlik yükümlülüklerini yerine getiren işveren ile bu yükümlülüklerden kaçınan işveren arasında âdil bir rekabet ortamı var mıdır?
- Kamu ihalelerinde liyakat ve ehliyet yerine siyasî veya kişisel yakınlıkların etkili olduğu iddiaları karşısında iş ahlâkı nasıl korunacaktır?
- Kamu kaynaklarına erişimde eşitlik sağlanmadığında dürüst rekabetten söz edilebilir mi?
- Hukukî yaptırımların herkese eşit uygulanmadığı algısı ekonomik güveni nasıl etkilemektedir?

Bu soruların tamamı iş ahlâkının kapsamındadır. Çünkü ekonomik hayatta ahlâka aykırı davranışlar bazen bireysel çıkarların, bazen kurumsal alışkanlıkların, bazen de hukukî ve siyasî düzenin oluşturduğu teşviklerin sonucudur.

Bir sistem, dürüst davrananları dezavantajlı duruma düşürüyor, haksız kazanç elde edenleri yeterince denetlemiyor ve ayrıcalıklı ilişkileri ödüllendiriyor veya gereğini yapmakta gecikiyorsa, durum, yalnızca bireysel ahlâk eğitimiyle çözülebilecek bir sorun olmaktan çıkmış demektir.

İş ahlâkının kurumsallaşması, ahlâkî davranışların yalnızca tavsiye edilmesini değil, ekonomik düzenin bu davranışları koruyacak ve destekleyecek biçimde oluşturulmasını gerektirir. Ahlâklı insan yetiştirmek kadar, ahlâklı insanın ahlâkıyla yaşayabileceği bir düzen kurmak da gereklidir. Nitekim, 2026 Eylül'ünden itibaren tarihin en büyük yolsuzluğu olarak kayıtlara geçen finansal (FON) yolsuzluk olayı ile büyük bir düzen karmaşasını, denetimsizliği tüm açıklığı ile göstermiş ve dünya nazarında ülke ve insanımız büyük bir güven erozyonuna uğramıştır. Bu durum, bireyin ahlâkıyla yaşayabileceği bir düzen kurmak ihtiyacını bir kere daha hatırlatmıştır.

3. EKONOMİK GÜÇ, SİYASÎ İKTİDAR VE AHLÂK SORUNU

Ekonomik hayat, siyasetten ve kamu yönetiminden bağımsız değildir.

Devletin ekonomik hayattaki rolü yalnızca düzenleme yapmakla sınırlı değildir. Vergi politikaları, kamu ihaleleri, teşvikler, ruhsatlandırma, imar kararları, kamu bankalarının kredi politikaları, denetim ve yaptırım mekanizmaları ekonomik ilişkilerin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle ekonomik hayatın ahlâkî niteliğini tartışırken siyasî iktidarın ve kamu yönetiminin sorumluluğunu dışarıda bırakmak mümkün değildir.

İş dünyasının siyasî iktidarla ilişkisi, iş ahlâkının en önemli sınav alanlarından biridir.

İş insanları, kamu gücünü kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalıştıklarında; kamu yöneticileri de yetkilerini belirli ekonomik çevrelerin lehine kullandıklarında; ortaya yalnızca bireysel bir ahlâk sorunu çıkmaz. Kamu yararı, eşitlik, adâlet ve hukukun üstünlüğü bakımından yapısal bir sorun ortaya çıkar.

Bu noktada iki taraflı bir sorumluluk bulunmaktadır.

İş dünyası, siyasî iktidarla ilişkilerini ayrıcalık elde etmenin aracı hâline getirmemelidir. Siyasî iktidar da kamu gücünü belirli ekonomik çevrelerin ve kendisinin menfaatine tahsis etmemelidir. Üstelik yakın tarihimizde günümüzdeki "fon olayı"na benzer yaşanmışlıklar varken. Yazar Ümit Aktaş'ın kendi kitabı (*Osmanlı Çağı ve Sonrası*, Çıra Yayınları. İst. 2020, s. 449) dan aktarımıyla, *aferistler* olarak adlandırılan politikacıların ekonomideki ağırlıkları ve neredeyse tüm kamu sanayî ve ticarî işletmelerinin hâkimi olmaları[6] örneği yaşanmışken.

> *Orada da kalmamıştı bu hikâye. Günümüzde yaşanan hikâyenin de bir prelüdü, gerekçesi, referansı yahut günümüzün muhterisleri o günlerin adeta kötü birer mukallididir. Öyle ki günümüzün hikâyesinin mottosu fon ise o günün hikâyesinin mottosu da aferistler'dir. Öyle ki İstiklal mücadelesine yardım olsun diye Hindistanlı Müslümanlarca gönderilen paranın da sermaye yapıldığı Cumhuriyetin ilk bankası olan ve giderek hükûmet üzerinde bir baskı grubu hâline gelen İş Bankası'nda görevli politikacı ve nüfuzlu kişilere, İş Bankası'nın Fransızca karşılığı olan Banque d'Affaires kelimelerinden yola çıkarak, aynı zamanda*

[6] *Bir Kuşak Hikayesi, Fonda Ne Var?* Ümit AKTAŞ.

'çıkarcı' anlamına gelen 'affairisme' kelimesinin karşılığı olan 'aferistler' denmekteydi. Bu ise spekülatör anlamına gelmekteydi yani günümüzün fonzileri![7]

Kamu kaynaklarının dağıtımında adâlet, ekonomik imkânlara erişimde eşitlik ve rekabetin hukukî güvencelere bağlanması, iş ahlâkının kurumsal şartlarıdır. Dolayısıyla iş ahlâkı zirvelerinde yalnızca iş insanlarına değil, siyaset kurumuna ve kamu yönetimine de açık sorumluluklar yüklenmelidir. Oysa k tarih bir kere daha hem de dünyada eşi benzeri görülmemiş bir organize kötülükle tekerrür etmiştir.

Bu yolsuzluklar ise birbirine o kadar benziyor ki o zaman kullanılan jargon bile günümüzdekiyle aynı! Farklı olan ise paranın kaynağı, akış biçimi ve aktığı sosyoloji. Bunu, sosyoloji gibi aşırı bir genelleme ile tanımlamak da doğru değil elbette. Her iki durumda da bu sermayeden/fondan yararlananlar, iktidar seçkinleri. Meclisin ve bürokrasinin adeta kendilerine tahsis edildiği, buraya çöreklenen ve para kadar güç dağılımını da denetleyen ve belirleyen kesimler. Her iki durumda da özenilen tahayyül, Batı toplumları ve rejimleri fakat uygulamaya konulan, her iki durumda da bu toplumların ve rejimlerin kültürel, siyasal ve ekonomik tutumları olmayıp özünde Osmanlı genetiğine dayanan -adeta- bir saray kültürünün alışkanlıklarıyla yaşama arzusu! Bu aşırı arzu ise tıpkı Osmanlının saray çevresinde oluşan o yozlaşmışlığın, halktan uzaklığın ve halka tepeden bakışın arızalarıyla malûl. Öyle ki bu tip bir bakışla ne cumhuriyet ne demokrasi ne de İslamlık gerçekleştirilebilir! Zira bunların gerçekleştirilmesi ancak sabırla, emekle, tevazuyla, eşitlikçi bir duyguyla ve düşünümsel akla değer veren bir yaklaşımla mümkündür.[8]

Bir kere daha hatırlamak gerekir ki; iş dünyasının ahlâkı, devletin adâletinden, devletin adâleti de kamu gücünün emânet bilinciyle kullanılmasından bağımsız değildir.

4. SİYASET KURUMUNA YÖNELİK ELEŞTİRİ NEDEN GEREKLİ?

İş dünyası, kendi başına var olan ve kendi kurallarını kendisi koyan bağımsız bir alan değildir. İş dünyasının faaliyet gösterdiği ekonomik ortam; siyasî kararlarla, hukukî düzenlemelerle, vergi politikalarıyla, kamu kaynaklarının dağıtımıyla, ihale ve teşvik

---

[7] Ümit AKTAŞ., a.g.m.

[8] Ümit AKTAŞ., a.g.m.

sistemleriyle, denetim ve yaptırım mekanizmalarıyla şekillenir. Bu nedenle siyaset kurumunu iş ahlâkı tartışmasının dışında tutmak mümkün değildir.

Ahlâka uygun ekonomik davranışın önündeki engellerden bazıları siyasî ve hukukî düzenlemelerden kaynaklanıyorsa, iş ahlâkı zirvelerinin bu düzenlemeleri sorgulaması da gerekir.

Siyaset kurumuna eleştiri yöneltmek, iş dünyasının sorumluluğunu azaltmaz. Tam tersine, iki tarafın da kendi sorumluluk alanıyla yüzleşmesini sağlar. İş adamının ahlâkı kadar siyasetçinin ahlâkı, kamu görevlisinin liyakati ve hukuk sisteminin bağımsızlığı da ekonomik hayatın güvenilirliği açısından belirleyicidir. Bu sayılan güvenceler için mücadele edilmediğinde sürekli benzer yolsuzluklara maruz kalınacağı ve artık alışkanlık haline gelen yolsuzluklara ses çıkarılamayacak hale gelineceği çok açıktır. Nitekim yakın geçmişte yaşanan daha küçük çaplı yolsuzluklar yeteri kadar değerlendirilmemiş olduğundan, artık iş dünyası ve sivil toplum örgütleri bugün esaslı söz söyleme cesaretini bulamamaktadırlar.

7-25 Aralık soruşturmaları (2013), dönemin bazı bakanları, bürokratlar ve iş insanları hakkında rüşvet, görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık iddialarıyla soruşturmalar başlatıldı. Süreçte dört bakan görevlerinden ayrıldı. Şüphelilerin Yüksek Divan'da yargılanmalarına izin verilmedi. Kendilerini hukuk ve kamuoyu önünde aklamalarına imkân tanınmadı. Daha sonra dosyaların bir kısmında kovuşturmaya yer olmadığı kararları verildi ve soruşturmalar Türkiye siyasetinin en tartışmalı olaylarından biri hâline geldi. O günlerde de sivil toplum kuruluşlarından etkili bir ses çıkmadı. Toplum değil ancak iktidara yakın çevreler bu tarz yolsuzlukları kanıksadı dense yeridir gibi bir algı haksız sayılmaz oldu.

5. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE DENETİM SORUNU

Türkiye'de 2017 Anayasa değişikliğiyle kabul edilen ve 2018 yılında uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanında toplandığı bir yönetim modelidir.

Bir yönetim sisteminin değerlendirilmesinde yalnızca karar alma hızına, yürütmenin etkinliğine veya idari koordinasyona bakılamaz. En az bunlar kadar önemli olan husus,

kamu gücünün nasıl denetlendiği, hesap verebilirliğin nasıl sağlandığı ve yetkinin kötüye kullanılmasının hangi mekanizmalarla önlendiğidir.

Kamu gücünün merkezileşmesi, etkili ve bağımsız denetim mekanizmalarıyla dengelenmediği takdirde ciddi yönetişim sorunlarına yol açabilir.

Burada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin uygulamadaki denge ve denetim mekanizmalarını tartışmak gerekmektedir.

Özellikle şu sorular önemlidir:

- Yasama organının yürütme üzerindeki denetimi ne ölçüde etkili kullanılabilmektedir?
- Kamu kurumlarının karar alma ve denetim süreçlerinde bağımsızlıkları ne ölçüde korunmaktadır?
- Kamu kaynaklarının kullanımında şeffaflık ve hesap verebilirlik yeterince sağlanabilmekte midir?
- Kamu ihaleleri ve ekonomik teşvikler üzerinde etkin bir denetim sistemi mevcut mudur?
- Siyasi ve idari sorumluluğun hukukî sorumluluğa dönüşmesini sağlayan mekanizmalar ne kadar işlevseldir?
- Yolsuzluk iddialarının bağımsız, tarafsız ve etkili biçimde soruşturulmasını sağlayan güvenceler yeterli midir?

Bu soruların gündeme getirilmesi, belirli bir siyasî tercihin savunulması veya reddedilmesi anlamına gelmez. Bunlar, kamu gücünün sınırlandırılması ve denetlenmesi bakımından hukuk devletinin temel sorularıdır.

Avrupa Komisyonunun 2025 Türkiye Raporu'nda[9] da büyük ölçüde merkezileşmiş Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin, parlamentonun yetkileri ve kuvvetler ayrılığı üzerindeki etkilerine ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır.

[9] Avrupa Komisyonunun 2025 Türkiye Raporu, 4 Kasım 2025 tarihinde AB Genişleme Paketi kapsamında yayımlanmış ve Türkiye'nin Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterleri ile AB müktesebatına uyum sürecini değerlendirmiştir.

Ayrıca Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Devletleri Grubu (GRECO)[10], Eylül 2026'da yayımladığı raporlara göre Türkiye'nin tablosu şu şekildedir:

Değerlendirme Turu (22 tavsiye): 6 tavsiye tatmin edici biçimde uygulandı veya ele alındı, 9'u kısmen uygulandı, 7'si uygulanmadı. Milletvekillerine yönelik 7 tavsiyenin tamamında eksikliklerin sürdüğü; davranış kuralları, çıkar çatışması bildirimleri, mal beyanlarının doğrulanması ve yasama dokunulmazlığı gibi alanlarda adım atılmadığı kaydedildi.[11]

Değerlendirme Turu (32 tavsiye): Üst düzey yürütme görevleri ile Emniyet ve Jandarma'ya ilişkin 32 tavsiyeden 4'ü uygulandı, 7'si kısmen uygulandı, 21'i uygulanmadı.[12]

Genel Statü: GRECO, Türkiye'yi "küresel olarak yetersiz" statüsünden çıkarırken tavsiyelerin büyük bölümünün hâlâ uygulanmadığını belirtti.[13]

Bu değerlendirmeler, Türkiye'deki denge ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi ihtiyacının uluslararası düzeyde de tartışıldığını göstermektedir. Ayrıca, Anayasanın 90. Maddesi uyarınca en üst yasa yerine geçen uluslararası anlaşmaların gereklerini yerine getirmeyen idarenin sorgulanması sadece keyfe keder bir işlem değil, hukukî ve ahlâkî sorumluluktur.

Burada özellikle vurgulanması gereken husus şudur:

Yolsuzlukla mücadele, yalnızca yolsuzluk yapan kişilerin cezalandırılması değildir. Yolsuzluğa imkân veren, onu gizleyen, denetimsizliği mümkün kılan ve hesap verme sorumluluğunu zayıflatan kurumsal yapıların da değiştirilmesini gerektirir. Bu nedenle iş ahlâkı alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, kamu yönetimindeki şeffaflık, hesap verebilirlik, liyakat ve bağımsız denetim meselelerini de gündemlerine almalıdır.

Siyaset kurumuna yönelik eleştiri, iş dünyasının güvenirliliğini ve ekonomik hayatın ahlâkî şartlarını güçlendirir.

Sivil toplumun kamu denetimi yapabileceği, yapması gerektiği, bizzat isminden ve işlevinden anlaşılmaktadır. Bu işlevi yerine getirirken de konuyu "Cumhurbaşkanlığı

---

[10] Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Devletleri Grubu (GRECO), 1999 yılında kurulan ve üye ülkelerin yolsuzlukla mücadele standartlarına uyumunu karşılıklı değerlendirme ve emsal baskısı mekanizmalarıyla izleyen kuruluştur.

[11] GRECO: Türkiye yolsuzluk tavsiyelerinin çoğunu uygulamadı.

[12] GRECO'nun Türkiye raporu: Yolsuzlukla mücadelede 32 tavsiyenin 21'i uygulanmadı.

[13] GRECO: Türkiye yolsuzluk tavsiyelerinin çoğunu uygulamadı.

Hükümet Sistemi iyi midir kötü müdür?" düzeyinden çıkarıp, "yolsuzluğu önleyen kurumsal mekanizmalar ne ölçüde çalışıyor?" sorusuna taşıması gerekir. Böylece değerlendirme ve eleştiri, kişiler veya partiler üzerinden değil, hukuk devleti ve kurumsal tasarım üzerinden yapılır. Örneğin bir Rapor Çalışması veya bir Sonuç Bildirgesi bazı sorulara cevap arayarak kurulabilir:

5.1. Yasama Denetimi

Parlamento yürütmeyi ne ölçüde denetleyebilmektedir?

İncelenebilecek hususlar:

- Soru önergelerinin etkinliği
- Meclis araştırmaları ve sonuçlarının bağlayıcılığı
- Gensoru mekanizmasının bulunup bulunmaması
- Bakanların Meclis karşısındaki siyasî sorumluluğu
- Bütçe hakkının fiilen ne kadar kullanılabildiği

Hukukî eleştiri şu şekilde kurulabilir:

Güçlü yolsuzlukla mücadele sistemlerinde yürütme düzenli ve etkili parlamenter denetime tabidir. Yasama denetiminin zayıflaması, kamu kaynaklarının kullanımına ilişkin hesap verebilirliği azaltabilir. Bu, siyasî değil kurumsal bir iddiadır.

5.2. Sayıştay Denetimi

Kamu harcamaları üzerinde bağımsız ve etkili bir mali denetim mevcut mudur?

İncelenecek konular:

- Sayıştay raporlarının kapsamı
- Raporların TBMM'de görüşülme etkinliği
- Tespit edilen usulsüzlüklerin sonuç doğurup doğurmadığı
- Kamu şirketleri ve fonların denetim kapsamı

Kurumsal eleştiri:

Şeffaf bir mali sistemde denetim raporlarının yalnızca hazırlanması değil, yaptırım üretmesi de gerekir. Denetim bulgularının sonuç doğurmaması halinde hesap verebilirlik mekanizması zayıflar.

5.3. Kamu İhaleleri

Kamu alımları rekabetçi ve şeffaf mıdır?

İncelenebilecek başlıklar:

- Açık ihale oranı
- İstisna ve pazarlık usullerinin kullanımı
- İhale mevzuatında sık değişiklik yapılması
- Teklif veren firma sayıları
- Aynı şirketlerin tekrar eden şekilde büyük kamu işlerini alması

Kurumsal eleştiri:

Yolsuzluk riskini azaltan unsur yalnızca suçun cezalandırılması değil, ihale süreçlerinin rekabete açık tasarlanmasıdır.

5.4. Kamu Kaynaklarının Dağıtımı

Devlet kaynakları objektif kriterlere göre mi dağıtılmaktadır?

İnceleme alanları:

- Teşvikler
- Kamu kredileri
- Kalkınma fonları
- Belediyelere aktarılan kaynaklar
- Vakıf ve derneklere sağlanan destekler

Kurumsal eleştiri:

Kaynak tahsis süreçlerinin önceden belirlenmiş objektif kriterlere dayanmaması hâlinde kayırmacılık riski ortaya çıkar. Burada "yolsuzluk" yerine "kayırmacılık riski" kavramı daha akademik ve hukukî bir dildir.

5.5. Çıkar Çatışması Rejimi

Kamu görevlilerinin özel çıkarları ile kamusal görevleri arasındaki çatışmalar nasıl önlenmektedir?

İncelenebilecek konular:

- Mal bildirimleri
- Kamu görevlilerinin ticari faaliyetleri
- Yakın akraba atamaları
- Görev sonrası özel sektöre geçiş kuralları
- Etik kurulları

Kurumsal eleştiri:

Modern yolsuzlukla mücadelede odak noktası yalnızca rüşvet değildir; çıkar çatışmalarının ortaya çıkmasını önleyen önleyici mekanizmaların varlığıdır.

5.6. Bağımsız Soruşturma Mekanizmaları

Üst düzey kamu görevlileri hakkında etkili soruşturma yürütülebiliyor mu?

İncelenebilecek unsurlar:

- Savcılıkların bağımsızlığı
- Soruşturma izin prosedürleri
- Yargı bağımsızlığı
- Bağımsız yolsuzlukla mücadele kurumları
- İhbarcı koruma sistemleri (STK'lar, Barolar vb)

Kurumsal eleştiri:

Yolsuzlukla mücadelede asıl mesele suçun varlığı değil, suç isnadı ortaya çıktığında soruşturmanın bağımsız şekilde yürütülebilmesidir.

Sivil toplum kavram ve olgusunu Batı'dan tevarüs ettiği şekilde veya kadim kültürümüz içinde bir biçim olarak yaşayabilmek, STK'ların varlığına ve varlık nedenlerine uygun faaliyetlerine bağlıdır. STK'lar bir yandan toplumsallığı temsilen yönetime katılma ve talep etme fonksiyonlarını icra ederken, diğer yandan hükümet dışı (non gavurment) olmalarına

uygun olarak toplumsal muhalefet ve hukuk denetmenliği fonksiyonlarını da ifa ederler/etmeliler.[14]

Beklentilerimizin muhatapları, sadece devlet değil, devleti oluşturan kurum ve kuruluşların aramızdan çıkan yöneticileri olmakla birlikte; STK'larımız açısından da sivil toplumunun 'meşruiyet algısı', hukuka ve kendi sivil vicdanına karşı sorumlu, kamu vicdanınca denetlenen örgütlenmiş zeminler olmaktır. STK'ların meşruiyet algılarını, bizzat sivil toplumun ihtiyaçları belirlemektedir. Modern sosyal-hukuk devletinde bu alanlar; Hukuk, Siyaset, Eğitim-Öğretim, Sağlık ve Ekonomidir. Kadim kültürümüzdeki 5 temel ihtiyacı (makasıd-ı hamse –Dinin, Nefsin, Malın, Aklın, Neslin korunması) gözetmeyen otoriteye devlet denemeyeceği gibi, bu temel ihtiyaçlar için çalışmalar ve hukuk denetmenliği yapmayan topluluklara da sivil toplum kuruluşları (dernek-vakıf vb) denemez.[15]

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin yolsuzlukla mücadele performansı, siyasî tercihlerden bağımsız olarak; yasama denetiminin etkinliği, Sayıştay'ın denetim kapasitesi, kamu ihale rejiminin rekabet açıklığı, kamu kaynaklarının dağıtımındaki objektiflik, çıkar çatışmalarını önleyen etik kurallar ve bağımsız soruşturma mekanizmalarının gücü üzerinden değerlendirilebilir. Böyle bir yaklaşım, sistemi kişiler veya siyasî aktörler üzerinden değil, hesap verebilirlik ve hukuk devleti ilkeleri bakımından inceleyen kurumsal bir analiz ortaya koyar.

Bu yöntemle eleştiri, "iktidar eleştirisi" olmaktan çıkıp "kurumsal denetim mekanizmalarının analizi" haline gelir; akademik çalışmalarda ve hukuk literatüründe de genellikle tercih edilen yaklaşım budur.

6. HUKUK, AHLÂK VE MEŞRUİYET: HUKUKİ OLAN HER ŞEY AHLÂKİ MİDİR?

İş ahlâkı tartışmasının önemli bir boyutu da hukuk ile ahlâk arasındaki ilişkidir.

Hukuk ve ahlâk birbirinden bağımsız alanlar değildir. Bununla birlikte, hukuka uygun olan her davranışın ahlâkî olduğunu söylemek de mümkün değildir. Burada kastedilen hukuk, ilâhî hukuk değil, gündelik hayatın koşullarını belirleyen, davranış ve işlemlere ceza veya ödül tayin eden beşerî hukuk düzenidir.

---

[14] *Toplum-Siyaset İkileminde STK'ların Hukuk Denetmenliği.* Muharrem BALCI.

[15] Muharrem BALCI, a.g.m.

Bir davranış hukuken yasaklanmamış olabilir; ancak hakkaniyete, adâlete, insan onuruna veya toplumsal sorumluluğa aykırı sonuçlar doğurabilir. Aynı şekilde bir hukukî düzenleme, biçimsel olarak yürürlükte olsa bile âdil ve hatta hukukî bile olmayabilir. Zira hukukun kaynağı sadece yasa değil, örf, adet, gelenek de hukukun kaynaklarıdır. Kaynağına aykırı hukuk yasa olabilir fakat hukuk değildir. Yapılan da hukuk yönünden meşrû değildir. Burada kumarın yasallaştırılması örneği verilebilir. Anayasa'nın 58/2 maddesinde; "Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır" hükmü düzenlenerek gençlerin kumara karşı korunmasının devletin görevleri arasında olduğu belirtilmiştir. Öte yandan önceleri Devlet eliyle veya devlet denetiminde yürütülen kumar, "eğer bu işi sokaktaki yahut internetteki kaçak odak yaparsa suçtur; fakat devletin yetkilendirdiği şirket yaparsa meşrudur, hatta bir umut kapısıdır" anlayışını kabullenerek kumarı sözümona yasalaştırmış ve sivil toplum örgütleri de bu durumu normal görmeye başlamıştır. Oysa devletin görevi, yıkıcı bir eylemin tekelini eline almak veya onu özelleştirerek, kumar için ödenen paralar üzerinden pay toplamak değil; o eylemin toplum bünyesinde açtığı tahribatı tamamen ortadan kaldırmaktır

Benzer şekilde her ilde faaliyet gösteren fuhuş yuvası genelevlerin varlığı da yasal(!) statüdedir. Ancak hukukî ve ahlâkî değildir. Toplumun öncüleri tahtındaki kanaat önderleri ve sivil toplum kuruluşları bu ahlâksızlığı kanıksamışken, Anayasa Mahkemesi oybirliği ile aldığı 16 Temmuz 2026 tarih, E.2025/144, K.2026/164 kararı ile yasal (!) statüye kavuşturulmuş genelevlerin hukuka aykırılığını tespit etmiş, fuhşun insan onuruyla bağdaşmadığı ve devletin kişileri bu yola iten yapısal sorunlarla mücadele etme yükümlülüğü bulunduğu gerekçesiyle1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 128. maddesinin birinci fıkrasını iptal ederek yeni düzenleme yapması için idareye süre tanımıştır.[16] İlginçtir, iptali talep eden de herhangi bir kanaat önderi, cemaat veya sivil toplum örgütü değil iki mahkeme olmuştur.

İGİAD ve benzeri iş ahlâkı üzerinde çalışma yapan zeminlerin bu ve benzeri konularda henüz sağlıklı, yeterli, kuşatıcı bir açıklamasına ve çalışmasına henüz şahit olunamadığını da bir kenara not etmek gerekmektedir. Bu nedenle iş ahlâkının yalnızca mevcut mevzuata

[16] *AYM, genelev faaliyetlerini düzenleyen 96 yıllık kanun hükmünü iptal etti.*

uyum şeklinde anlaşılması önemli bir eksikliktir. Anayasa Mahkemesinin yukarıda aktarılan kararı, yolsuzluklar konusunda da yol göstericidir. Gerekçe, devletin kişileri bu yola iten yapısal sorunlarla mücadele etme yükümlülüğü bulunduğudur.

Hukuk, asgari davranış standartlarını belirler ve yaptırım gücüyle bunları korur. Ahlâk ise insanın ve kurumların hukukun asgari sınırlarının ötesinde sorumluluk üstlenmesini sağlar. Bununla birlikte hukuk, ahlâkın karşısında konumlandırılmamalıdır. Âdil bir hukuk düzeni, ahlâkî sorumluluğun kurumsal güvencelerinden biridir. Özellikle ekonomik ilişkilerde sözleşme serbestisi, mülkiyet hakkı ve girişim özgürlüğü gibi temel hakların kullanılması, başkalarının haklarını ihlâl etmeme ve kamu yararını gözetme sorumluluğuyla birlikte değerlendirilmelidir. Mecelle'nin akitler ve zarar konusundaki yaklaşımı bu bakımdan önemlidir.

Mecelle'nin Küllî Kaideleri[17] arasında modern anlamda "siyasal sistemin denetlenmesi", kuvvetler ayrılığı, anayasal yargı veya parlamenter denetim gibi kurumları düzenleyen açık bir hüküm yoktur. Bunun temel sebebi, Mecelle'nin bir anayasa veya devlet teşkilatı kanunu değil, esas olarak özel hukuk (borçlar, eşya, akitler, dava usulünün bazı yönleri vb.) alanında hazırlanmış bir medeni hukuk metni olmasıdır. İlk 99 maddeyi oluşturan Küllî Kaideler de genel hukuk prensipleridir. Bununla birlikte, siyasal iktidarın sınırlandırılmasına veya kamu otoritesinin denetlenmesine dolaylı olarak uygulanabilecek bazı kaideler bulunmaktadır. Örneğin:

"Zarar izâle olunur." (Zarar giderilir.)

"Def'-i mefâsid celb-i menâfi'den evlâdır." (Zararı önlemek, fayda sağlamaktan önce gelir.)

"Meşakkat teysîri celbeder." (Zorluk kolaylaştırmayı gerektirir.)

"Beraet-i zimmet asıldır." (Kişinin borçsuz ve sorumsuz olması esastır; masumiyet/suçsuzluk karinesinin tarihi dayanaklarından biri kabul edilir.)

Bu kaidelerden hareketle idarenin veya yöneticilerin işlemleri, adâlet, maslahata uygunluk ve zarar vermeme ilkeleri açısından değerlendirilebilir. Ancak bu, kaidelerin doğrudan "iktidarı denetleyen anayasal mekanizmalar" kurduğu anlamına gelmez.

---

[17] *MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYYE, KÜLLÎ KÂİDELER, MAKALE-İ ÛLÂ (BİRİNCİ MAKALE),* Muharrem BALCI,

Mecelle'nin bu temel ilkelerinden, zararın izâle olunacağı ilkesi, ekonomik ilişkilerde zararın yalnızca sözleşme taraflarının özel meselesi olmadığını; hakkın korunması ve zararın giderilmesinin hukukî ve ahlâkî bir sorumluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

Beraet-i zimmet asıldır ilkesi de henüz hakkında kesinleşmiş yargı hükmü oluşmaksızın şüphelilerin ifadelerinin ve özel hayatlarının yazılı ve görsel basına, sosyal ve sanal medyaya servis edilerek suçsuzluk karinesinin ihlâli de ahlâka ve meşrûiyete aykırılık teşkil eder. Bu hususları idareye hatırlatabilecek yegâne kuruluşlar sivil toplumun insan hakları örgütleri ile iş dünyasının temsilcisi İGİAD ve benzeri kuruluşlar olmalıdır.

O hâlde akitlerin yalnızca biçimsel geçerliliği değil, tarafların hak ve yükümlülükleri, irâdeleri, dürüstlük ve hakkaniyet ilkelerinin de önem taşıdığı değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, kurumlar arası ve kurumlarla idare (devlet) arasındaki ekonomik ilişkilerin yalnızca kazanç ve sözleşme serbestisi üzerinden değil, adâlet ve sorumluluk üzerinden de değerlendirilmesini gerektirir. Dolayısıyla iş ahlâkının temelinde hukuka uygunluk kadar meşrûiyet de bulunmalıdır.

İslâm siyaset düşüncesinde yöneticinin denetlenmesi daha çok; şûrâ (istişare), hisbe[18], kadıların bağımsız yargı fonksiyonu, emr bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker ve klasik eserlerde geçen" imamın tasarrufu maslahata bağlıdır" gibi prensipler üzerinden ele alınmıştır. Dolayısıyla, Mecelle'nin küllî kaidelerinde siyasal sistemi denetlemeye yönelik açık ve kurumsal bir hüküm olmadığı ancak bazı genel adâlet ve zarar önleme ilkelerinin kamu otoritesine de uygulanabilecek mahiyette olduğu gözetilmelidir.

7. EMÂNET, ADÂLET VE GÜVEN: EKONOMİK HAYATIN KURUCU İLKELERİ

İnsan, sahip olduğu değerlerin mutlak maliki değil, kendisine tevdi edilen emânetlerin sorumlusudur.

İş ahlâkının daha sağlam bir düşünsel temele oturtulabilmesi için bazı kavramların yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bunların başında emânet, adâlet ve güven gelmektedir.

---

[18] *Hisbe*, İslam devletlerinde kamu düzenini, çarşı-pazar denetimini ve genel ahlâkı korumak amacıyla kurulan teşkilat ve bu denetim faaliyetidir. *"Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker"* (iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak) ilkesine dayanır ve fıkıhta farz-ı kifâye kabul edilir. Teşkilatın başında yer alan görevliye muhtesib denir. Bkz: Hisbe Teşkilâtı, Cahide Gülnur SARI (KARAGÜZEL).

7.1. Emânet

İslâm düşüncesinde emânet, yalnızca bir malın veya eşyanın korunması değildir. İnsana verilen her türlü yetki, imkân ve sorumluluk da emânettir. Sermaye, mülkiyet, işverenlik, yöneticilik, kamu görevi ve siyasî yetki bu kapsamda değerlendirilmelidir.

İşveren, çalışanı üzerinde sınırsız bir tasarruf yetkisine sahip değildir. Sermaye sahibi, mülkiyet hakkını başkalarının haklarını ihlâl edecek biçimde kullanamaz. Kamu yöneticisi, kendisine verilen yetkiyi kişisel veya siyasî çıkarları için kullanamaz. Çünkü yetki, aynı zamanda sorumluluk getirir. Bu bakımdan emânet bilinci, ekonomik ve siyasî hayatın ortak ahlâkî ölçüsü olmalıdır.

7.2. Adâlet

Adâlet, yalnızca kişilerin birbirlerine karşı dürüst davranmaları değildir. Aynı zamanda hakların eşitliğini ve korunmasını, fırsatların âdil dağıtılmasını, kamu kaynaklarının eşitlik ve hakkaniyet ilkelerine göre kullanılmasını ve haksız kazanç yollarının engellenmesini gerektirir. Ekonomik hayatta adâlet yoksa güven de kalıcı olamaz.

Haksız rekabetin, ayrıcalıklı ilişkilerin ve emeğin sömürülmesinin yaygınlaştığı bir düzende bireysel dürüstlük çağrıları tek başına yeterli sonuç vermez. Adâlet burada, ekonomik ve siyasî gücün hukuka, ahlâka ve toplumsal yarara uygun kullanılması anlamındadır.

7.3. Meşrûiyet

Meşrûiyet, ekonomik ve siyasî gücün hukuka, ahlâka ve toplumsal yarara uygun kullanılması, hak-adâlet-özgürlük kavram ve olgularının gerektirdiği şekilde tüm ilişkilerde temel alınmasıdır.

7.4. Güven

Güven, ekonomik ilişkilerin yalnızca sonucu değildir; aynı zamanda ön koşuludur. Ancak güveni yalnızca insanların birbirlerine duyduğu kişisel itimat olarak anlamamak gerekir. Ekonomik hayatın kurucu ilkelerinden olan güven, bireysel erdemden kurumsal ve toplumsal düzene uzanan ilişkidir.

Güven, kurumların öngörülebilirliği, hukukun eşit uygulanması, kamu yönetiminin şeffaflığı ve verilen sözlerin yerine getirilmesiyle de ilgilidir.

Bir ülkede ekonomik aktörler, hukukun kendilerine eşit uygulanacağından, mülkiyet haklarının korunacağından ve kamu yönetiminin tarafsız davranacağından emin değillerse, güven ekonomisinin gelişmesi güçleşir. Zaman zaman ticaret ve sanayi ile ilgili bakanların ve adâlet bakanlarının, yabancı sermayenin bu konulardaki duyarlılıklarına işaret eden açıklamaları bu güven konusundaki duyarlılığı destekler. Dolayısıyla güven, bireysel erdemlerden kurumsal adâlete uzanan bütüncül bir ilişkidir.

8. İŞ AHLÂKÎ VE ŞAHİTLİK SORUMLULUĞU

İş ahlâkı alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sorumluluğunu yalnızca eğitim, seminer, konferans ve bildirilerle sınırlamak doğru değildir. Elbette eğitim önemlidir. Ahlâkî ilkelerin iş dünyasında yaygınlaşması için eğitim faaliyetleri gereklidir. Ancak şahitlik, yalnızca doğruyu bilmek ve anlatmak değildir. Yanlışın karşısında sorumluluk üstlenmeyi de gerektirir.

Kur'an-ı Kerim'de, "Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınız aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adâleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun." (Nisâ, 4/135) buyrulmaktadır. Bu ayet, adâletin kişisel ve grupsal menfaatlerin üzerinde tutulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

İş dünyasında da aynı ilke geçerlidir. Bir iş insanı, kendi çıkarına aykırı olsa bile haksızlığa karşı çıkabilmelidir. Bir sivil toplum kuruluşu, yakın ilişki içinde bulunduğu kişi veya kurumların yanlışlarını da dile getirebilmelidir. Bir iş ahlâkı zirvesi, ekonomik ve siyasî güç odaklarının sorumluluklarını da tartışabilmelidir.

Şahitlik, aidiyetin ortadan kaldırılması değil, aidiyetin adâlet ilkesine bağlı kılınmasıdır. Bu bakımdan iş ahlâkı alanında faaliyet gösteren kuruluşların en önemli sorumluluklarından biri, ekonomik hayatın ahlâkî sorunlarını teşhis etmek kadar, bu sorunların üretilmesine yol açan yapısal şartları da görünür kılmaktır.

9. İŞ AHLÂKÎ ZİRVESİ BİLDİRGELERİ NE SÖYLEMELİ?

İGİAD'ın 11. Türkiye İş Ahlâkı Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin önemli tespitleri bulunmaktadır. Özellikle ahlâklı bireylerin tek başına ahlâklı bir ekonomik düzen oluşturmaya yetmeyeceği ve kurumsal yapılara ihtiyaç bulunduğu yönündeki yaklaşımı değerlidir.

Ancak bu yaklaşımın daha ileri götürülmesi gerekmektedir.

Gelecek zirvelerde ve sonuç bildirgelerinde şu konuların açıkça tartışılmasını önermek isterim:

1. *Kamu yönetiminde ahlâk:* Kamu görevlilerinin tarafsızlığı, liyakat, çıkar çatışmasının önlenmesi ve kamu kaynaklarının korunması.
2. *Siyasi hesap verebilirlik:* siyasî kararların ekonomik sonuçları ve kamu gücünün kullanımında denetim mekanizmalarının etkinliği.
3. *Yolsuzlukla mücadele:* Yolsuzluğun yalnızca bireysel suç olarak değil, onu mümkün kılan kurumsal ve sistemsel şartlarla birlikte ele alınması.
4. *Âdil rekabet:* Kamu ihaleleri, teşvikler, vergi politikaları ve piyasa düzenlemelerinde eşitlik ve şeffaflığın sağlanması.
5. *Emek ve insan onuru:* Çalışan hakları, ücret adâleti, iş güvenliği ve emeğin ekonomik hayatta korunması.
6. *Hukukun üstünlüğü:* Ekonomik aktörlerin hukukî güvenliğinin ve hukuk önünde eşitliğin sağlanması.
7. *Sermaye ve toplumsal sorumluluk:* Servetin belirli ellerde yoğunlaşmasını önleyecek, ekonomik imkânlara erişimi ve âdil paylaşımı destekleyecek mekanizmaların geliştirilmesi.
8. *Sivil toplumun şahitliği:* İş dünyasındaki ve kamu yönetimindeki yanlış uygulamalar karşısında bağımsız, tutarlı ve ilkeli bir tutum geliştirilmesi.

Bu konuların tartışılması, iş ahlâkı zirvelerinin yalnızca ahlâkî ilkeleri hatırlatan toplantılar olmaktan çıkarak ekonomik ve toplumsal dönüşüme katkı sunan platformlara dönüşmesini sağlayacaktır.

SONUÇ: AHLÂKLI İNSAN, AHLÂKLI İŞLETME VE AHLÂKLI DÜZEN

"Bir sabiden bir katil çıkaran sistemi sorgulamadıkça..."

Rakel DİNK

İş ahlâkı, yalnızca iş insanlarının dürüst olması, sözleşmelerine sadık kalması, çalışanlarına iyi davranması ve ticari ilişkilerinde güvenilir olması değildir. Bunlar gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. İş ahlâkı, ekonomik ilişkilerin bütün taraflarını, bu ilişkileri

düzenleyen hukukî yapıyı ve ekonomik hayatın üzerinde yükseldiği siyasî düzeni de kapsamalıdır.

Bir ülkede iş insanlarından ahlâklı olmaları bekleniyorsa, kamu yönetiminin de ahlâkî sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. İşletmelerden şeffaflık bekleniyorsa, kamu yönetimi de şeffaf olmalıdır. İş dünyasından hesap verebilirlik isteniyorsa, siyasî iktidar ve kamu kurumları da hesap verebilir olmalıdır.

İş dünyasının sorumluluğu, siyaset kurumunun sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Siyaset kurumunun sorumluluğu da iş dünyasının kendi ahlâkî yükümlülüklerinden kaçmasına gerekçe oluşturmaz. Her alan kendi sorumluluğuyla yüzleşmelidir.

İGİAD'ın 11. Türkiye İş Ahlâkı Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde yer alan ahlâklı birey, ahlâklı işletme ve ahlâklı ekonomik düzen yaklaşımının daha ileri taşınması gerekir. Bu yaklaşım, ahlâklı bir siyasî ve hukukî düzen tartışmasıyla tamamlanmalıdır. Çünkü ekonomik hayatın ahlâkî niteliği, yalnızca işletmelerin iç işleyişiyle değil, o işletmelerin içinde faaliyet gösterdiği hukukî ve siyasî düzenle de belirlenmektedir.

İş ahlâkı, siyasetin dışında; hukuk, ahlâkın karşısında; ekonomik güç ise toplumsal sorumluluğun üzerinde konumlandırılamaz. Bütün bu alanlar emânet, adâlet ve meşrûiyet ilkeleriyle birlikte değerlendirilmelidir.

Son söz olarak:

Ahlâklı insan yetiştirmek kadar, ahlâklı insanın ahlâkıyla yaşayabileceği bir düzen kurmak da sorumluluğumuzdur. Ahlâksızlığı yalnızca bireylerde arayıp onu üreten düzeni sorgulamamak, sorunun önemli bir bölümünü görmezden gelmektir.

Burada çocuk yaşta birinin katlettiği, Asos Gazetesinin yazarı Hırant Dik'in cenazesi gazetenin önünden geçerken eşi Rakel Dink'in tarihe geçen sözünü hatırlanmalıdır. Rakel Dink, "Bir sabiden bir katil çıkaran sistemi sorgulamadıkça..." diyordu.

İş dünyasının ahlâkı, devletin adâletinden; devletin adâleti, kamu gücünün emânet bilinciyle kullanılmasından; toplumsal güven ise bütün bu alanlarda hesap verebilirlik ve şahitlik sorumluluğunun yerine getirilmesinden bağımsız değildir.

İş ahlâkı, yalnızca iş dünyasına ahlâk tavsiye etmek değil, ahlâkın ekonomik ve siyasî hayatın bütün ilişkilerinde kurucu ilke hâline gelmesi için mücadele etmektir.

KAYNAKLAR

Avrupa Komisyonunun 2025 Türkiye Raporu, https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/trkiye_ report_tr_24.11.2025.pdf

Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Devletleri Grubu (GRECO), 1999 yılında kurulan ve üye ülkelerin yolsuzlukla mücadele standartlarına uyumunu karşılıklı değerlendirme ve emsal baskısı mekanizmalarıyla izleyen kuruluştur.

AYM, genelev faaliyetlerini düzenleyen 96 yıllık kanun hükmünü iptal etti. https://www.bbc.com/turkce/articles/cwe9kn34n73ro

Cahide Gülnur SARI (KARAGÜZEL), Hisbe, İslam devletlerinde kamu düzenini, çarşı-pazar denetimini ve genel ahlâkı korumak amacıyla kurulan teşkilat ve bu denetim faaliyetidir. *"Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker"* (iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak) ilkesine daynır ve fıkıhta farz-ı kifâye kabul edilir. Teşkilatın başında yer alan görevliye muhtesib denir. Bkz: Hisbe Teşkilâtı, https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIII/134.pdf

İGİAD (Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği) Kurumsal, https://igiad.org.tr/hakkimizda

ON İLKE, İş Hayatımızın Sınır Taşları, https://igiad.org.tr/yayinlar/on-ilke

GRECO: Türkiye yolsuzluk tavsiyelerinin çoğunu uygulamadı, https://www.dw.com/tr/greco-t%C3%BCrkiye-yolsuzluk-tavsiyelerinin-%C3%A7o%C4%9Funu-uygulamad%C4%B1/a-79484993

GRECO'nun Türkiye raporu: Yolsuzlukla mücadelede 32 tavsiyenin 21'i uygulanmadı, https://ankahaber.net/haber/greco-nun-turkiye-raporu-yolsuzlukla-mucadelede-32-tavsiyenin-21-i-uygulanmadi-774a20a1

GRECO: Türkiye yolsuzluk tavsiyelerinin çoğunu uygulamadı, https://www.dw.com/tr/greco-t%C3%BCrkiye-yolsuzluk-tavsiyelerinin-%C3%A7o%C4%9Funu-uygulamad%C4%B1/a-79484993

İGİAD (Türkiye İş Ahlakını Geliştirme Derneği) , Kurumsal, https://igiad.org.tr/yayinlar

MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYYE, KÜLLÎ KÂİDELER, MAKALE-İ ÛLÂ (BİRİNCİ MAKALE), Muharrem BALCI, https://www.muharrembalci.com/yayinlar/tebligler/264.pdf

MECELLE'DE VE TÜRK BORÇLAR KANUNU'NDA AKİTLER VE ZARAR, Editörler: Muharrem BALCI-Numan TEKELİOĞLU, İGİAD Yayınları, İst. 2020

Muharrem BALCI, *Toplum-Siyaset İkileminde STK'ların Hukuk Denetmenliği, https://www.muharrembalci.com/yayinlar/makaleler/203.pdf*

Türkiye İş Ahlakı Zirvesi 2026 Sonuç Bildirgesi, https://igiad.org.tr/faaliyetler/turkiye-is-ahlaki-zirvesi-2026-sonuc-bildirgesi-yayinlandi

Ümit AKTAŞ, *Bir Kuşak Hikayesi, Fonda Ne Var?* https://yenipencere.com/yazilar/bir-kusak-hikayesi-fonda-ne-var/